

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з економічної теорії

на тему:

« Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку хліба і хлібопродуктів»

Студентки II курсу МЕНМФ-21 групи

Білан А.В.

Науковий керівник:

д.с-г.н., професор Гайда Ю.І.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017

План

Вступ

Розділ I. Економіко-організаційні засади формування і функціонування ринку хліба та хлібопродуктів.

Розділ II. Аналіз стану хлібопекарської галузі в Україні.

Розділ III . Шляхи та тенденції розвитку ринку хліба і хлібопродуктів в Україні.

Висновок

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
Розділ I. Економіко-організаційні засади формування і функціонування ринку хліба та хлібопродуктів.	5
Розділ II. Аналіз стану хлібопекарської галузі в Україні.	7
Розділ III . Шляхи та тенденції розвитку ринку хліба і хлібопродуктів в Україні.	12
Висновок.....	16
Список використаної літератури.....	17

Вступ

Ринок хліба та хлібобулочних виробів є одним з найголовніших секторів економіки. Він забезпечує населення продукцією, яка є життєво необхідною та гарантує державі соціальну стабільність.

В останні роки на ринку спостерігається різке збільшення собівартості продукції та обсягів виробництва. Понад 70% обладнання хлібопекарської промисловості фізично зношене і морально застаріле. Все це свідчить про неефективне використання виробничих і трудових ресурсів підприємствами цієї галузі.

Україна є одним із найбільших споживачів хліба серед країн Центральної та Східної Європи. За останні роки частка споживання хлібобулочних виробів значно знизилася. Зниження обсягів споживання хліба в Україні може бути пов'язано зі збільшенням споживання замінників хліба.

Сьогодні ця тема є актуальною, тому що в Україні є велика кількість хлібопекарських заводів та пекарень, проте спосіб виробництва ними продукції і саме їх обладнання застаріли.

Метою даної міждисциплінарної курсової роботи є дослідження особливостей ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні, сучасного стану, проблем і перспектив подальшого розвитку в сучасних умовах господарювання.

Об'єктом дослідження є ринок хлібопекарської галузі України.

Предметом дослідження є особливості функціонування та тенденції розвитку ринку хліба та хлібобулочних виробів.

Курсова робота складається з трьох розділів, вступу, висновків і списку використаної літератури. В першому розділі роботи досліджено економіко-організаційні засади формування і функціонування ринку хліба та хлібопродуктів. В другому розділі проаналізовано стан хлібопекарської галузі України. В третьому розділі окреслено шляхи та тенденції розвитку ринку хліба і хлібопродуктів в Україні.

Розділ I

Економіко-організаційні засади формування і функціонування ринку хліба та хлібопродуктів

Хліб і хлібобулочні вироби традиційно займають особливе місце в структурі вітчизняного споживання. Виробництво хліба та хлібобулочних виробів можна віднести до стратегічних галузей економіки нашої держави, оскільки від ефективності діяльності хлібопекарських підприємств багато в чому залежить не тільки продовольча, але й національна безпека країни.

Кожного року в Україні виробляють близько 1,8 млн. тонн хліба та хлібобулочних виробів. Більше 70 відсотків від загального обсягу випікають великі промислові підприємства, решту - приватні пекарні, супермаркети та інші виробники.

Сьогодні в Україні функціонує велика кількість продуктових супермаркетів, які спеціалізуються з випуску власної хлібопекарської продукції, проте обсяги їх виробництва є незначними.

Зменшення обсягу ринку хлібобулочних виробів можна пояснити зниженням виробництва і споживанням традиційних сортів хліба, оскільки з ростом платоспроможності населення хлібобулочні вироби замінюються м'ясними продуктами, оригінальною випічкою [7]. Зважаючи на те, що значна частка населення країни дотримується здорового способу харчування та активно веде боротьбу із зайвою вагою, зростає популярність інноваційних продуктів – хлібопродуктів дієтичного та лікувально-профілактичного спрямування, що містять зернові суміші, висівки, фруктозу, мед, горіхи, овочеві і фруктові добавки. Отже, на таку частку продукції припадає близько 5–7% від загального обсягу продажів. Проте, як запевняють виробники, потреба населення в дієтичних хлібобулочних виробах, збагачених вітамінами, з кожним роком буде зростати.

Суттєве зростання цін на енергоносії, сировину, що спостерігається протягом 2014–2015рр., призвело до зменшення кількості хлібопекарських

підприємств, які не втримались на ринку у зв'язку зі збільшенням собівартості виробництва хлібопекарської продукції та контрольованості цін на продукцію з боку держави.

За всі роки незалежності України хліб був найбільш регульованим продуктом. Нині в Україні ще діє Постанова № 1548 від 1996 р., яка дає право місцевим органам влади регулювати ціни на соціальні групи товарів шляхом обмеження рентабельності, встановлення фіксованих цін, торговельної надбавки. Адміністративний тиск несприятливо позначається на галузі, її технічному розвитку, якості продукції. Така ситуація буде критичною для тих підприємств, які займають малу частку на ринку хліба і хлібобулочних виробів [11].

З початку 2015 р. ціни на хлібопекарську продукцію підвищились більш ніж на 34%, що було обумовлено низкою факторів, а саме: ростом цін на сировину, тарифів на енергоносії, високим рівнем зносу устаткування тощо.

Структура витрат на виробництво хлібопекарської продукції сьогодні така: борошно займає до 50% собівартості, енергоносії, газ і електроенергія – від 4–5% до 12–15% залежно від особливостей технологічного процесу підприємства, заробітна плата – 5–7%. Такі складові і формують ціну продукції хлібопекарських підприємств [3].

Варто також зазначити, що з початку 2015 року борошно вищого гатунку подорожчало з 4 200 до 8 000 грн/т . Якщо собівартість борошна збільшується у виробництві хліба на 2%, то автоматично в пекарів є економічні підстави підвищити ціни на 1%. Зростання цін на борошно за два місяці становило 90%. Індекс споживчих цін у цей час становить 20,3%, зокрема на продукти харчування – 27,9%, у т. ч. на хліб – 34,1%, рослинне масло – 53%, цукор – 55,3% [8].

Розділ II

Аналіз стану хлібопекарської галузі в Україні

Сьогодні ринок хліба і хлібобулочних виробів наповнений продукцією широкого асортименту від різних виробників. Підсумовуючи 2015 рік головними гравцями хлібобулочного ринку стали такі компанії, як: «Київхліб», «Lauffer Group», «Хлібні інвестиції», «Кулиничі», «Формула Смаку», «Концерн Хлібпром». Їх сумарна частка склала майже 52%.

Щороку в Україні вживають приблизно 1,2-1,3 млн тонн хліба та хлібобулочних виробів. На рис. 1. можна побачити, як з кожним роком виробництво хліба та хлібобулочних виробів скорочується.

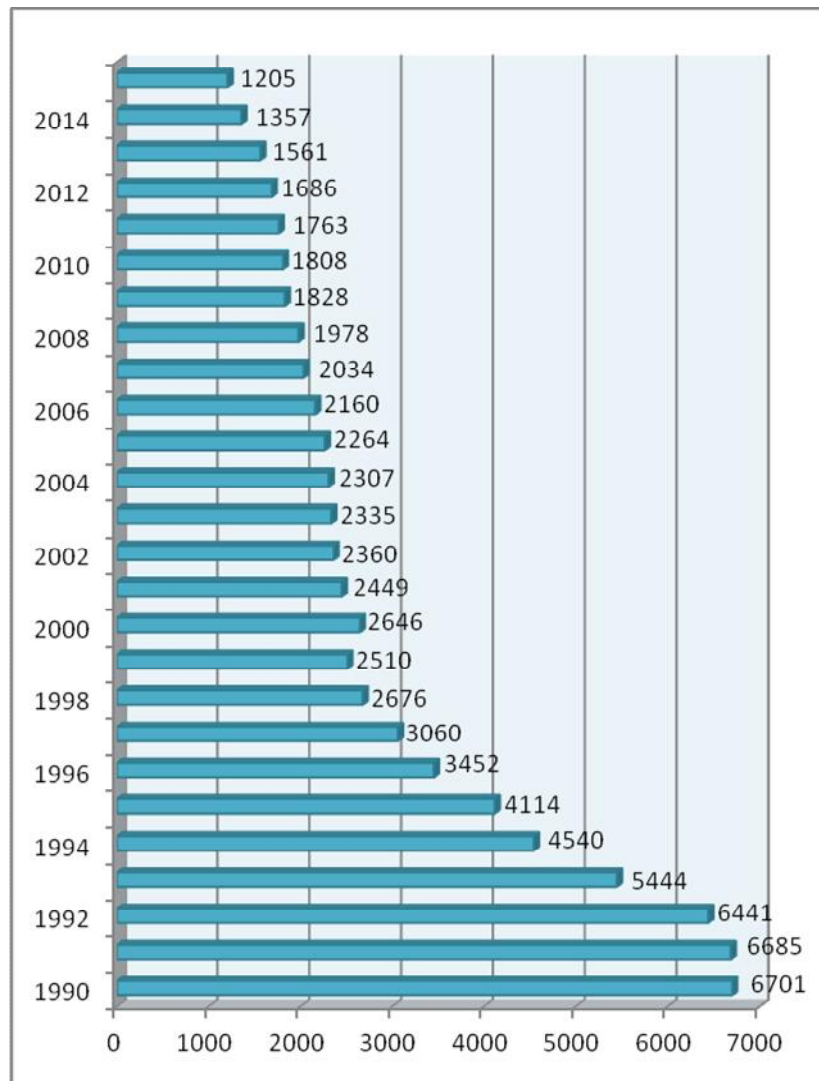

Рис. 1. Динаміка виробництва хліба та хлібобулочних виробів за 1990-2015рр.

Причинами такого скорочення є низька купівельна спроможність населення, втрата виробничих потужностей в певних регіонах та зменшення кількості споживачів у зв'язку з втратою ринків збуту в Донецькій і Луганській областях та в Криму. Зростання цін на хлібобулочну продукцію також вплинуло на ринок в зв'язку з інфляцією.

У всіх провідних компаніях два роки тому відбулося скорочення виробництва. Найбільше втрат було у компанії «Lauffer Group», адже основним регіоном для неї був схід країни.

У 2016 році ринок продовжив скорочуватися. Так, за підсумками 1 півріччя, у порівнянні з січнем-червнем 2015 року, виробництво хлібобулочних виробів скоротилося на 5,1% (або на 29,986 тис. тонн), до 557,980 тис. тонн (дані: Державна служба статистики України).

Виробники хлібобулочної продукції орієнтовані в основному на внутрішній ринок, хоча є й невеликий експорт. Новим та перспективним напрямком на ринку хлібобулочних виробів є постачання заморожених хлібних напівфабрикатів на зовнішні ринки. Сегмент замороженого хліба в Україні займає близько 1%.

Варто зазначити, що для вітчизняних виробників відкривається можливість експортувати продукцію на європейський ринок, проте цей ринок є високо конкурентним з високим вимогами до якості продукції. Тобто, продукція повинна відповідати міжнародним стандартам якості, про що свідчить відповідний сертифікат.

За останні чотири роки виробництво та споживання хліба зменшилося на 15%. Так, лише в жовтні 2016 року українські виробники виробили 94 тис. тонн хліба та хлібобулочних виробів, що на 10,4% менше порівняно із жовтнем 2015 року.

Масштаб виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні в жовтні 2016 року порівняно з вереснем зменшився на 1,4%, повідомляє «Слово і Діло» з посиланням на «Landlord» [9].

За останні чотири роки населення України скоротилося на 2,9 млн. осіб і станом на 1 січня 2016 року склало 42 млн. 760 тис., тому головною причиною скорочення ринку хліба в країні є не економічна, а демографічна (табл.1). Скорочення чисельності населення впливає на споживання продукту першої необхідності.

Таблиця 1

Показники виробництва і фактичного споживання хліба та хлібобулочної продукції в Україні за 1990-2015рр.

Рік	Виробництво хліба (тис. тонн)	Чисельність населення, тис. осіб	Виробництво продукції на 1 особу, кг на рік	Фактичне споживання продукції, тис. т	Відхилення, % (споживання над виробництвом)
1990	6701,4	51838	129	н.д.	н.д.
1991	6685,0	51944	129	н.д.	н.д.
1992	6441,2	52056	124	н.д.	н.д.
1993	5444,0	52244	104	н.д.	н.д.
1994	4540,1	52114	87	н.д.	н.д.
1995	4114,0	51728	80	н.д.	н.д.
1996	3452,5	51297	67	н.д.	н.д.
1997	3060,6	50818	60	н.д.	н.д.
1998	2633,9	50370	52	н.д.	н.д.
1999	2510,0	49918	50	н.д.	н.д.
2000	2646,0	49429	54	4992	47,0
2001	2449,6	48923	50	4941	50,4
2002	2360,0	48457	49	4894	51,8
2003	2334,7	48004	49	4848	51,8
2004	2307,1	47622	48	4810	52,0
2005	2263,7	47281	48	4775	52,6
2006	2159,7	46930	46	4740	54,4
2007	2033,7	46646	44	4711	56,8
2008	1978,4	46373	43	4684	57,8
2009	1827,5	46144	40	4661	60,8
2010	1807,7	45963	39	4662	61,1
2011	1763,5	45779	39	4624	61,9

Продовження табл.1

2012	1686,0	45633	37	4609	63,4
2013	1561,0	45553	34	4601	66,0
2014	1357,0	45426	30	4588	70,4
2015	1205,5	42929	28	4336	72,2

Джерело : Автор склав самостійно на основі даних [12].

В цей період часу зменшилось не тільки споживання хліба та хлібобулочних виробів, але й обсяги імпорту та експорту. Усе частіше люди вибирають менш вартісні продукти, а нерідко й печуть хліб самостійно.

Зниження рівня доходів і низька рентабельність впливає на купівельну спроможність та призводить до скорочення обсягів випікання «соціального хліба».

Протягом січня-жовтня 2016 року в Україні було вироблено 1,6 млн тонн борошна й 939 тис. тонн хліба та хлібобулочних виробів. У жовтні виробництво борошна склало 180 тис. тонн, що на 0,3% менше за показники жовтня 2015 року та на 0,4% – порівняно з вереснем 2016 року.

Знецінення національної валюти та дороге борошно спричинять зростання цін на хлібобулочні вироби на 15-18%, а в першу чергу на соціальні сорти хліба.

Найактуальнішими проблемами розвитку ринку хлібобулочних виробів на сучасному етапі є:

- 1) економічна криза;
- 2) військові дії на сході країни;
- 3) у більшості регіонів країни спостерігається монополізація ринку;
- 4) зниження обсягів промислового виробництва хлібобулочних виробів на фоні зростання питомої ваги виробів домашньої випічки у структурі середньодушового споживання;
- 5) зниження якості сировини;
- 6) зростання вартості енергоносіїв;

- 7) ускладнення доставки продукції у віддалені від обласних або районних центрів села та селища через відсутність транспортної і збутової інфраструктур;
- 8) податковий тягар;
- 9) високий ступінь зношення основних фондів;
- 10) невисока ефективність функціонування підприємств хлібопекарської галузі.

Розділ III

Шляхи та тенденції розвитку ринку хліба і хлібопродуктів в Україні

Особливістю хлібопекарського ринку України є те, що він на 98% представлений продукцією вітчизняного виробництва. Хлібопекарська галузь є високо конкурентною: сьогодні вона налічує близько 400 великих хлібо заводів, близько 500 невеликих підприємств та понад 1000 міні-пекарень.

Висока конкуренція, перш за все, пов'язана з досить високою ємністю ринку збуту, швидкою оборотністю оборотного капіталу та низькою еластичністю зміни попиту за ціною. Зокрема, ємність вітчизняного ринку хліба експерти оцінюють у 4,1-4,2 млн. т на рік, виходячи з розрахунку щоденної норми споживання хліба на одну душу населення (близько 240 г).

Ринок хліба в Україні останні роки постійно звужується. На це є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Стабільне скорочення обсягів споживання хліба, в першу чергу, стало наслідком скорочення чисельності населення, а в другу – зміни смаків споживачів [11].

Так, у порівнянні з 2005 роком реалізація хліба й хлібобулочних виробів підприємствами торгівлі знизилася в нашій країні на 26%. Слід зазначити, що основне зменшення (на 16%) у порівнянні з попереднім роком відбулося в 2009 році, коли населення стикнулося з фінансовими труднощами й всіма силами оптимізувало свої сімейні бюджети.

За підсумками 2010 року темпи падіння споживання знизилися, повернувшись до докризового періоду, і склали 4%. Одночасно зі скороченням попиту скорочується й виробництво хлібобулочних виробів.

Обсяг вироблених в Україні хлібопродуктів скоротився на 70% і в 2013 р. склав 1637 тис. т [5]. Щорічно, в середньому на 25 тис. т, скорочується вироблення одного з найбільш поживних продуктів в раціоні українців, і темпи зниження прискорюються з кожним роком. Свій вклад в падіння

обсягу продажів хлібобулочних виробів внесла і пропаганда здорового способу життя.

Однією з причин щорічного зниження обсягів виробництва хлібопекарських виробів є зростання собівартості виробництва даного продукту.

Так, за даними Державної служби статистики, ціни виробників за період з 2006 р. по 2012 р. за основними видами хлібопекарської продукції зросли більш ніж в 2,5 рази. Так, зокрема, середні ціни виробників хліба житнього в 2012 р. склали 4,5 тис. грн. за т (в 2006 р. – 1,5 тис. грн. за т), середня ціна виробників пшеничного хліба за 6 років зросла в 2,3 рази і склала в 2012 р. 3,9 тис. грн. за т, а хліба житньо-пшеничного та пшенично-житнього склала 3,9 тис. грн. за т, що в 2,8 разів більше, ніж в 2006 р. [3].

Практично половина всього хліба, виробленого в Україні, – пшеничний, частка житнього – близько третини. Булочна продукція займає приблизно 1/6 ринку. На інші види продукції (хлібців та ін.) припадає 4-5%.

Щороку, за рахунок появи нових видів хлібопродуктів, попит на традиційні марки хліба зменшується на 5%. Проте хліб стандартних сортів має безперечне лідерство у структурі виробництва хлібозаводів і становить 65-80% [4].

Особливо сприйнятливі до цінових коливань продукції хлібопекарської галузі соціально незахищені верстви населення. Саме тому, значна частка хлібопекарської продукції підлягає регулюванню, але, водночас, це впливає на рентабельність виробництва.

Так, в середньому по Україні регулюється до 70% продукції, що виробляється хлібозаводами [2]. Необхідність функціонування в ринкових умовах і практична неможливість управління цінами на масові сорти хліба змушує хлібозаводи до пошуку інструментів управління витратами і рентабельністю. Одним із таких інструментів є бюджетування.

У зв'язку із зниженням купівельної спроможності населення, протягом останніх років та виникненням на ринку хліба підприємств інших форм

власності потужності підприємств з виробництва хліба та хлібобулочних виробів використовуються лише на 30-35% (крім м. Києва та окремих обласних хлібокомбінатів) [6].

На основі вищевикладеного можемо підсумувати, що хлібопекарська галузь забезпечена потужностями, які здатні щоденно виробляти приблизно 400 г хлібобулочних виробів в розрахунку на одного мешканця країни, і має можливість повністю забезпечити потреби населення в цій продукції [10].

Аналіз зносу основних засобів хлібопекарської галузі показує, що знос будівель складає 40%, споруд – 48%, технологічного обладнання – 64%, в тому числі: основного технологічного обладнання – печей і тістомісильних машин – від 60 до 80%, а на окремих підприємствах – до 100% [2]. Щодо морального зносу, то можна вважати, що його рівень на 80% всіх хлібопекарських підприємств України складає 100% [4].

Єдиним джерелом для проведення технічного переоснащення була частина прибутку, що залишалася в розпорядженні підприємств (у вигляді фонду розвитку виробництва в розмірі 30-40% від суми прибутку) і нараховані суми амортизації, які дозволяли, в кращому випадку, тільки підтримувати наявне старе устаткування в робочому стані. Про це свідчить структура витрат фінансових коштів на проведення ремонтів і придбання обладнання: із загальної суми коштів 40% направляються на придбання нових основних засобів, 15% – на ремонти і 45% – на ремонти відновлювальні [11].

Забезпеченість сировиною, якість сировини – основні умови ефективного функціонування підприємств хлібопекарської галузі, підвищення обсягів виробництва і якості виробленої продукції. Зокрема, у 2014 р. в Україні, було зібрано досить високий врожай зернових – 60 млн. т. Проте, частка важливих для хлібопекарської галузі культур – пшениці і жита протягом останніх 5-10 років залишається невисокою: біля 20 млн. т пшениці і 450-500 тис. т жита. Потреби хлібопекарської галузі України складають орієнтовно – 4-4,5 млн. тонн продовольчої пшениці 2-3 класу [1].

Теоретично така потреба може бути досить легко забезпечена. Разом з тим, велику кількість зернових Україна експортує і, при відсутності суворого контролю з боку держави, може виникнути ризикова ситуація з забезпеченням внутрішнього ринку. Втім, великі холдингові структури хлібопекарської галузі України, зокрема група компаній «Хлібодар», холдинг «ТіС» поєднують весь виробничий цикл, включаючи вирощування, зберігання і переробку зерна та виробництво хлібобулочних виробів [9].

Важливою тенденцією соціально-економічного розвитку хлібопекарської галузі у світі і в Україні, зокрема, є підвищення харчової цінності хлібобулочних виробів. Це досягається шляхом розширення асортименту продукції дієтичного призначення, в основному, за рахунок збагачення виробів життєво важливими і незамінними інгредієнтами.

Вітчизняними вченими створені рецептури хлібобулочних виробів підвищеної харчової і біологічної цінності з включенням у рецептуру білка зародків пшениці, кукурудзи, насіння льону, гарбуза, соняшника продуктів переробки овочів та лікарських рослин.

Отже, прибуткове функціонування хлібопекарських підприємств є підсумком грамотного, умілого управління всім комплексом факторів, що впливають на результати їх виробничо-господарської діяльності.

Можна запропонувати наступні шляхи зростання прибутковості підприємств хлібопекарської галузі:

- надання часткової компенсації вартості складного технологічного обладнання вітчизняного виробництва;
- удосконалення асортименту продукції;
- раціоналізація використання усіх виробничих ресурсів;
- удосконалення збутової системи та створення гнучкої системи стратегічного управління.

Висновок

На основі даного дослідження можна стверджувати, що ринок хліба та хлібобулочних виробів з кожним роком скорочується. Він характеризується високою конкуренцією і представлений великою кількістю підприємств-виробників. Крім того, вітчизняний ринок хліба та хлібобулочних виробів частково перебуває у тіні.

Щороку хлібопекарські підприємства пропонують великий асортимент виробів нових зразків, виробів з різними смаковими властивостями, вагою та поживною цінністю.

Головними чинниками зменшення обсягів виробництва продукції є:

- 1) зменшення чисельності населення;
- 2) державне регулювання;
- 3) зменшення обсягів реалізації в сільські місцевості;
- 4) технічний стан підприємств;
- 5) зношеність основних фондів;
- 6) низька якість сировини;
- 7) відсутність енергозберігаючих технологій.

Результати дослідження вказують на зменшення споживання та виробництва хліба та хлібобулочної продукції в Україні.

Варто зазначити, що великі хлібокомбінати оснащені новітнім устаткуванням, що забезпечує економію усіх видів ресурсів. Поряд з цим, невеликі підприємства та міні-пекарні обмежені у своїх фінансових можливостях.

На сьогодні основним завданням усіх підприємств хлібопекарської галузі є підвищення рівня рентабельності виробництва, покращення якості хліба та хлібобулочних виробів та оновлення технічного обладнання.

Список використаної літератури

1. Ринок хліба: які компанії ділили його у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/rinok-hliba-aki-kompanii-dilili-jogo-u-2015-roci>.
2. Костецька Н.І. Ринок хліба і хлібобулочних виробів України: стан і перспективи розвитку / Н.І. Костецька // Галицький економічний вісник. – 2015. – Т. 48. – No 1. – С. 26–31.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. ДСТУ 2120-93. Хлібопекарське виробництво. Терміни та визначення. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://normativ.com.ua/sanpin/book29.php>.
5. Укрхлібпром, (2012). Підсумки роботи підприємств хлібопекарської галузі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ukrhlbprom.org.ua/ua/novini/28_sichnja_2014_roku.ntml.
6. Васіна К. Загальна характеристика ринку хліба та хлібопродуктів України / К. Васіна [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12894/>.
7. Куди прямує ринок борошна. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=24882>.
8. Недоризанюк Т. В. Споживачу важко пояснити, що хліб не може бути дешевим – голова «Концерн Хлібпрому» / Т.В. Недоризанюк [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://delo.ua/business/potrebitelju-slozhno-objasnit-hto-hleb-ne-mozhet-byt-deshevym-g-292327/?supdated_new=1426059913.
9. Ринок хліба: які компанії ділили його у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/rinok-hliba-aki-kompanii-dilili-jogo-u-2015-roci>.

10. В Україні з початку 2015 року скоротилося виробництво борошна та хліба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agrobusiness.com.ua/agrobusiness/events/4215-v-ukraiiini-z-pochatku-2015-roku-skorotylosiavyrobny-tstvo-boroshna-ta-khliba.html>
11. Ставицький О. В. Державне управління підприємствами хлібопекарської галузі України та напрями підвищення ефективності їх діяльності /О. В. Ставицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua>
12. Навольська Н. В. Дослідження ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні / Н.В. Навольська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/93.pdf>